

5. Маслійчук В. Л. Балаклійський полк (1669 – 1677 рр.) / В. Л. Маслійчук. – Харків: Харківський приватний музей міської садиби, 2005. – 68 с.
6. Історія міст і сіл Української РСР. Харківська область. — К: Головна редакція УРЕ АН УРСР, 1966. — 1086 с.
7. Филарет (Гумилевский). Историко-статистическое описание Харьковской епархии. М., 1852—1859.
8. Градостроительство Московского государства XVI – XVII в. – М. Стройиздат. 1994. — 320 с.
9. Вечерський В. В. Спадщина містобудування України [Текст] : теорія і практика історико-містобудівних пам'яток охоронних досліджень населених місць / В. В. Вечерський. – К. : НДІТІАМ : Головкивархітектура, 2003. – 560 с.

*Конопльова Олена Володимирівна, кандидат архітектури, доцент,
Харківський національний університет міського господарства імені
О. М. Бекетова*

ПРОБЛЕМИ ГУМАНІЗАЦІЇ АРХІТЕКТУРНОГО СЕРЕДОВИЩА ІСТОРИЧНИХ МІСТ УКРАЇНИ

Розвиток та удосконалення архітектурного середовища історичних міст України є актуальною задачею для фахівців багатьох спеціальностей. Гуманізація пов'язана з концепцією сталого розвитку міст, яка набирає популярності останніми роками. В рамках цієї концепції міське середовище повинне стати для людини простором безпеки і комфорту, в якому є всі умови для здійснення будь-якої діяльності.

Необхідність гуманізації міського середовища є однією з актуальних проблем сучасної архітектури і містобудування. Прискорений ритм життя, зростання транспортних потоків, забруднене повітря, підвищений рівень шуму створюють постійну підсвідому напругу у жителів мегаполісів і є причиною виникнення багатьох стресових ситуацій [2].

Сьогодні основною проблемою українських міст є неконтрольоване зростання чисельності приватних транспортних засобів. Наслідок – низка інших проблем, починаючи з різкого зменшення зелених насаджень та закінчуючи погіршенням екології міського простору та втратою відчуття безпеки містянами.

Ще однією проблемою є перенасиченість архітектурного простору інформацією. Занадто велика чисельність лайтбоксів і біг-бордів у зовнішньому середовищі та реклами у внутрішньому знижує орієнтаційну спроможність людини, а, як наслідок – ефективність її дій, призводить до втоми та роздратованості, причини яких людина часто не розуміє.

Особливо це відчувається в історичних центрах великих міст. Крім підвищеного рівня шуму, загазованості, неконтрольоване збільшення потоків особистого і громадського транспорту створює й інші проблеми. Стихійні

паркування на подвір'ях житлових будинків, на тротуарах, газонах значно зменшують простір, що належить людині, ускладнюють її пересування і створюють небезпеку її здоров'ю.

Сьогодні діє тимчасова норма, за якою дозволено паркування автомобілів на тротуарах, за умови, що машини не перешкоджають руху пішоходів – залишається смуга два метри завширшки. Але в реальності ця умова не витримується власниками автомобілів і часто можна спостерігати, як пішоходи змушені обходити припарковані автомобілі по проїжджій частині вулиці.

Ще одним наслідком такої експансії є знищення зелених насаджень уздовж вулиць і розширення проїжджої частини за рахунок тротуарів. Вулиці, що були запроектовані як двосмужні, стають чотири- або шестисмужними. По них прокладають маршрути міського транспорту, якого тут раніше не було.

Крім того, втрачається відчуття гармонії вуличного простору. Стара проїжджа частина знаходилась в пропорційному співвідношенні не лише з шириною тротуарів, а й з масштабом забудови. Внаслідок розширення це співвідношення порушується не на користь пішоходів або мешканців будинків. Разом з винищенням зелених насаджень вздовж вулиць та наближенням транспорту до вікон житлових будинків погіршується екологічна ситуація не тільки в помешканнях городян, але і в міському просторі, знижується і без того низький рівень забезпеченості зеленими насадженнями жителів міст.

Несприятливим фактором, який знижує рівень комфорту людини, що знаходиться у міському середовищі, є і порушення цілісності архітектурного оточення невдалим пофарбуванням фасадів. Особливо це стосується історичних будівель, на яких часто застосовуються прийоми акцентування малозначущих фрагментів, замість виявлення загальної композиції і тектоніки споруди. Такі дії призводять до спотворення задуму автора і перетворюють історичне середовище на незрозумілу театралізовану інсталяцію.

З іншого боку, міське середовище є організмом, що безперервно змінюється та розвивається. Уся історія становлення міст доводить, що історичне середовище не може бути повністю стабільним, оскільки його формує діяльність людини. Функціональні зміни соціальних потреб та стереотипів поведінки городян викликають необхідність просторових перетворень. Заперечення змін суперечить прогресу розвитку міста, як живого організму.

Зі зміною економічних умов та соціальних потреб суспільства історичні райони міст стають привабливішими для інвесторів, що призводить до ущільнення забудови. Нові споруди нерідко дисонують з оточенням, руйнують цілісність планувальної структури, а також негативно впливають на ландшафтні умови відповідної території. Навіть невеликі порушення, які виникають при нерегламентованому будівництві в історичному середовищі, завдають непоправної шкоди, унаслідок чого містобудівні утворення втрачають свою індивідуальність.

Але неможливо повністю обмежити нове будівництво на великих територіях міста, перетворюючи їх на музей. Умови, в яких існує місто, не

залишаються незмінними. Щоб пристосуватися до змін умов функціонування, виникає необхідність у модифікації архітектурного середовища. Модифікація середовища, на відміну від створення нового, передбачає збереження деяких стабільних, відносно незмінних елементів, що забезпечує наступність у розвитку міста та заміну частин з більш коротким строком експлуатації.

Показником життєздатності будь-якого фрагменту міської території є її функціональна активність. Збереження історичного середовища можливо лише при включенні його в функціональну систему міста. Середовище, в якому не мешкають, яке не використовується, неодмінно деградує. В разі невідповідності новим функціональним, утилітарним і матеріальним вимогам, воно втрачає своє смислове значення, тобто перестає розвиватися, настає його своєрідна девальвація. Тоді виникає потреба в його модернізації згідно до сучасних потреб соціуму. Але оновлення історичного середовища не повинно призводити до його руйнації, знищення компонентів просторового каркасу та цілісності. Відтворення функціональної активності, що зумовлено необхідністю поліпшення умов життєдіяльності, при збереженні образу, що відповідає сутності історичного міста, здійснюється шляхом регенерації [1].

Зазвичай середовище міста створюється й розвивається протягом багатьох століть. При цьому сама тривалість його розвитку, хронологічна неоднорідність, сполучення споруд різних часів та стилів – стають важливими якостями середовища. Історичний центр міста є індикатором рівня еволюційного розвитку суспільства, культурних традицій, смаку, духовної енергії, виявом історичної пам'яті народу. Кожний етап історичного процесу дає новий напрямок розвитку міста, вносить нове на потреби часу. В історичних зонах міста має бути збережена століттями успадкована «атмосфера» таких зон, які зберігають аромат, дух минулих епох та сторіччя.

Критерієм оцінки якості міського середовища, що безперервно еволюціонує, є його комфортність. Серед її важливіших складових слід відмітити наступні: збереження, в цілому, історично успадкованого каркасу, його функціональну насиченість, та образні ознаки «місця», що втілені у предметному наповненні середовища. Виконання цих умов є запорукою збереження цілісності міського середовища, яка, в свою чергу, свідчить про його гармонійність.

Брак зелених насаджень – ще один негативний фактор, завдяки якому міське середовище стає все більш і більш дискомфортним. Порушення норм озеленення міських територій, знищення вже існуючих насаджень заради тимчасових комерційних пріоритетів погіршує і без того складну екологічну ситуацію в місті. Міське середовище стає все більш небезпечним для перебування в ньому людини.

Відносно новим в переліку недоліків сучасного міського простору є надмірне застосування реклами. Біг-борди, лайтбокси, назви магазинів і невеликих офісів – все це існує окремо від будівель, ніяк не узгоджено з їх архітектурою і з навколишнім простором. Це породжує хаос в сприйнятті

міського середовища, викликає втому і знижує увагу, заважає орієнтації людини [3].

Підсумовуючи перелік проблем, що існують в сучасному міському середовищі, можна констатувати, що відбулася зміна пріоритетів, цінносної шкали, за якою це середовище було організовано раніше. Зміни ці відбулися не на користь пішохода, але і не на користь власників автомобілів – й та, й інша групи відчувають дискомфорт і, часто – ворожість одна до одної. Ситуація, що склалася, стосується кожного мешканця міста. Тому визначення шляхів гуманізації міського середовища є невідкладним завданням для фахівців різних галузей.

Спираючись на аналіз ситуації, можна визначити основні напрямки та інструменти гуманізації середовища. Основою для перетворень повинні стати адміністративні рішення. Це і необхідне фінансування, і виконання всіх передбачених законодавством норм організації життя в місті, і розвиток необхідної інфраструктури – зокрема, будівництво багаторівневих паркінгів, турбота про збереження існуючих скверів і парків як «зелених легенів» міста, замість перетворення їх в комерційні об'єкти.

Наступний крок – за архітекторами і дизайнерами. Екологічне проектування є дуже складною, багаторівневою роботою, якість якої може забезпечити цілісний підхід до вирішення того чи іншого окремого простору. Тому втіленню в проєкті конкретних практичних рішень і рекомендацій, повинна передувати програма, яка визначить цілі і зміст майбутніх перетворень.

Одним з найперших завдань є визначення основного функціонального призначення простору. Йому будуть підпорядковані другорядні функції, що дозволить створити схему зонування, виявити точки перетину різних функціональних зон і забезпечити раціональне використання простору. На цій основі повинна вибудовуватися подальша стратегія організації окремого фрагмента міського середовища, яка закріплюється в своєрідному просторовому каркасі. В рамках цього каркаса можуть відбуватися постійні короткочасні зміни, які пов'язані з конкретними завданнями і носять тимчасовий характер, надають простору нового змісту, але не змінюють його ключових характеристик. Такий підхід буде створювати комфортні умови для життєдіяльності людини, і стане кінцевою метою гуманізації простору її існування.

Проблеми, що супроводжують повсякденне життя мешканців міст, мають, переважно, психологічно-емоційний характер. Архітектор має можливість та повинен позитивно впливати на стан людини, гармонізуючи простір навколо неї. Від урахування всього комплексу проблем, що існують у сучасному архітектурному середовищі, залежить не тільки якість пропозицій по його облаштуванню, а й реальні відчуття його майбутніх споживачів, комфорт і безпека яких є головною метою всіх перетворень.

Список використаних джерел

1. Кодін В. О. Основи реконструкції історичних міст : навч. посібн. / В. О. Кодін. – Харків : ХНАМГ, 2009. – 172 с.
2. Кучерявий В. П. Урбоекологія / В. П. Кучерявий. – Львів : Світ, 1999. – 360 с.
3. Львовчкіна А. М. Екологічна психологія : навч. посібн. / А. М. Львовчкіна. – К. : Міленіум, 2003. – 120 с.

*Коптюх Юрій Віталійович, кандидат історичних наук,
старший науковий співробітник,
заступник директора з наукової роботи НІЕЗ «Переяслав»*

ВПЛИВ ПЛАНУ ОРГАНІЗАЦІЇ ТЕРИТОРІЇ НАЦІОНАЛЬНОГО ІСТОРИКО-ЕТНОГРАФІЧНОГО ЗАПОВІДНИКА «ПЕРЕЯСЛАВ» НА РОЗРОБКУ ГЕНЕРАЛЬНОГО ПЛАНУ М. ПЕРЕЯСЛАВ- ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ

Перша писемна згадка про місто Переяслав, як відомо, зафіксована у історичній пам'ятці «Повісті минулих літ». Планувальна структура міста почала формуватися вже тоді і за понад 1000 років розвивалася практично в одних межах. Важливу роль у формуванні архітектурного обличчя м. Переяслава-Хмельницького відігравали русла річки Трубежа та її притоки р. Альти. Саме в заплаві цих річок і знаходиться історичне середовище міста.

У 2010 р. тодішнім генеральним директором НІЕЗ «Переяслав» П. О. Довгошиєю було ініційовано розробку Генерального плану розвитку НІЕЗ «Переяслав». Створення такого документу обумовлювалося необхідністю виконання законодавства з охорони культурної спадщини [2]. Це дозволило протидіяти масовому розкраданню земельних ділянок міськими посадовцями в тандемі з депутатським корпусом.

Режим використання зони охоронюваного ландшафту, яка виконує консерваційну роль, має забезпечувати охорону природного та переважно природного оточення пам'яток [1].

Заходи щодо збереження ландшафту повинні забезпечувати охорону рельєфу, водоймищ, рослинності і відтворення їх історичного вигляду, збереження візуальних зв'язків пам'яток з природним та переважно природним оточенням, що має історичну цінність, захист берегових, лісових територій від зсувів та розмиву, укріплення схилів, ярів, їх озеленення; проведення природоохоронних заходів [1].

У 1972 р. над визначенням зон охорони працювали наукові співробітники інституту КиївНДІПІ. З 1973 р. охоронне зонування було визначено Генеральним планом розвитку м. Переяслава, розробленим УДНДПМ «Діпромісто». У 1973 р. були визначені комплексні охоронні зони пам'яток, зони охорони археологічного культурного шару та зони регулювання забудови. У 1979 р. зони охорони пам'яток м. Переяслава-Хмельницького були